

Waarschijnlijk onsterfelijk

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

David Winner

Waarschijnlijk onsterfelijk

Hoe de leer van Cruijff zich als een
religie over de wereld verspreidde

Vertaald door Jan Bert Kanon

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 6407 5

ISBN 978 90 263 6408 2 (e-book)

© 2026 David Winner

© 2026 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,

Amsterdam en Jan Bert Kanon

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan

Omslagontwerp Studio Rubio

Omslagillustratie © Rob Mieremet, Nationaal Archief/Anefo

Foto auteur © Mushin Akgun

Ambo|Anthos *uitgevers* vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Inleiding

Als je een zondebok zoekt, moet je bij mijn computers zijn. Jarenlang heb ik spraakherkenningssoftware gebruikt om interviews om te zetten in schrift. Dan duikt onvermijdelijk de naam Johan Cruijff vaak op, en mijn apparatuur snapt het maar niet. Ik heb het op pc's en op Macs geprobeerd. Ik heb verschillende typen software gebruikt. Ik heb langzaam en snel, hard en zacht gepraat, grappige accenten gebruikt en zijn naam op z'n Nederlands, Engels en Spaans uitgesproken. Niets helpt. Mijn computers noemen hem altijd – áltijd – *Johan Christ*.

Eerst vond ik het nog wel vermakelijk. Vervolgens vroeg ik me af of die dingen ergens op uit waren. Per slot van rekening hebben Johan Cruijff en Jezus Christus meer dan alleen hun initialen met elkaar gemeen. Allebei de JC's hebben een Joodse of 'Joodse' achtergrond (respectievelijk het Galilea van de eerste en het Ajax van de twintigste eeuw), en allebei werden ze wereldberoemd. Het oeroude leven van de een blijft gehuld in mythen en mysteries, het door en door moderne leven van de ander is uitputtend gedocumenteerd. Maar allebei hadden ze discipelen die een sterke aandrang voelden om de leer van hun mentor in de wereld te verspreiden. Het waren allebei profetische figuren die een uitmuntende visie op hun eigen terrein ontwikkelden. Je kunt zelfs zeggen dat ze allebei wonderbaarlijke daden hebben verricht, hoewel christenen die de

evangelien letterlijk nemen ongetwijfeld zullen zeggen dat doden laten verrijzen, menigten voeden, tijdens je laatste avondmaal uit een zilveren beker drinken en opstaan uit de dood (om nog maar te zwijgen van het redden van de gehele mensheid) waarschijnlijk ver uitstijgen boven het winnen van zilveren bekers,¹ de terugkeer uit je voetbalpensioen na geld aan een varkensfokkerij te hebben verloren, een slimme Cruijff-*turn* tegen Zweden of zelfs het maken van een springende-zalmgoal tegen Atlético Madrid.

Hoe meer ik over de twee mannen nadacht, hoe meer de overeenkomsten tussen hen mij intrigeerden. Verhalen over Jezus' daden en leer maken duidelijk deel uit van het rijk van de spiritualiteit. Mensen dicht bij Cruijff namen ook iets van dat spirituele waar. Marco van Basten noemde hem in zijn autobiografie slechts half ironisch Here Jezus Cruijff. Vic Buckingham, de Engelse coach die de graatmagere Johan, die al jong zijn vader verloor, op zijn zeventiende bij het eerste van Ajax haalde, beschreef hem tegenover mij als 'Gods geschenk aan het voetbal en ook nog eens zo'n leuk joch'. Bijna dertig jaar later, toen het joch van vroeger, mede-uitvinder van het totaalvoetbal en drievoudig winnaar van de Ballon d'Or, heerste als de grootste trainer ooit van Barcelona, noemde de Spaanse pers hem 'het kleine broertje van God', en zijn spelers verhieven hem tot *Dios*, omdat hij zich op zo'n mysterieuze wijze liet gelden.

Sinds hij ons in 2016 heeft verlaten, is Cruijffs reputatie alleen maar gegroeid. Hoe lastig en veeleisend hij in het leven ook was en hoezeer hij ook tweedracht kon zaaien (eigenschappen die je ook bij de Nazarener zag), in de dood werd hij onaantastbaar. Nog niemand is voor zover bekend getuige geweest van zijn opstanding, maar zijn ouderlijk huis in Betondorp groeide uit tot een

¹ Curieus is dat voetbalbekers op symbolische wijze een afspiegeling vormen van de heilige graal: de legendarische beker waaruit Jezus tijdens zijn laatste avondmaal dronk en/of de beker waarin zijn bloed werd opgevangen toen hij stierf aan het kruis.

bedevaartsoord. In Barcelona en Amsterdam dragen voetbalstadions zijn naam. Zijn symbolen – zoals nummer 14 en de wijzende Cruijff – verspreiden zich. Anders dan Jezus, wiens veelzijdige erfenis door anderen in de steigers werd gezet, lang na zijn verscheiden, vertaalde Johan zijn waarden en overtuigingen naar een keur aan educatieve en liefdadigheidsinstellingen die zijn naam dragen. Zoals zo vaak bij dode profeten twisten zijn volgelingen, van Volendam tot Catalonië, over de vraag wie het trouwst is aan zijn leer.

Belangrijker nog is dat heel het moderne voetbal schatplichtig aan hem is. In de loop van de eeuwen werd Jezus het brandpunt van een religie die de wereld zo ingrijpend heeft veranderd dat we worstelen met de vraag hoe onze geschiedenis en cultuur er zonder hem zouden hebben uitgezien. Johan had slechts enkele tientallen jaren nodig om zijn rijk te veranderen. In het voetbal hebben we een v.C. (voor Cruijff) en de periode erna, omdat de meeste topteam (en veel teams op een lager niveau) het spel nu spelen op een wijze die door hem is beïnvloed. Bij gebrek aan een beter woord noem ik dit ‘cruijffdom’, hoewel totaalvoetbal, Nederlandse School, *tiki-taka*, Wengerball, Danish Dynamite, *gegenpressing* en andere namen ook zouden passen, want allemaal zijn het variaties op een thema.¹

Het vroege christendom leidde tot tal van tegenstrijdige interpretaties en rituele praktijken; aanhangers van het nieuwe voetbalgeloof benadrukken de verschillende aspecten van Cruijffs leer. Zijn succesvolste discipel, Pep Guardiola, legt de nadruk op het beheersen van de ruimte en het domineren van de bal. Anderen vinden juist Cruijffs ideeën over vrijheid en creativiteit belangrijker. Wat is de meest authentieke erfenis? Het is een discussie die gevoerd blijft worden.

1 We zouden het snelle, beweeglijke positiespel dat in de jaren zeventig door Valerij Lobanovskij bij Dynamo Kiev werd ontwikkeld een verwante beweging kunnen noemen, zij het dat de herkomst verschilt.

Ondertussen is het voetbal steeds meer aanwezig. Terwijl het zich almaar verder over de aardbol verspreidt en steeds dichterbij de politieke macht en het grote geld aanschuurt, worden zijn bestuursorganen arroganter en blijven toernooien maar uitdijen. Het spel is een centraal element van de wereldwijde cultuur en een gedeelde universele taal geworden. Het heeft zich een aantal maatschappelijke, emotionele en geestelijke functies van het christendom toegeëigend. Of misschien moet je zeggen dat toen het getij van de oude religie afnam, voetbal juist een van die dingen was die naar binnen stroomde. Hoe dan ook, de rituelen en seizoenen van het spel geven structuur en betekenis aan gemeenschappen en individuen. Ze zorgen voor een gevoel van saamhorigheid, identiteit, transcendentie, gedeelde ervaringen en, op piekmomenten, gemeenschappelijke vervoering. We bouwen geen kathedralen meer. We bouwen voetbalstations. En bovendien is het, binnen het bredere kader van de sport, bijna een cliché om te zeggen dat Cruyff ‘een voetbalreligie’ heeft geschapen.¹ Zoals de cover van een herdenkingseditie van *Hard gras* in mei 2016 bevestigde: GOD IS DOOD, CRUIJFF NIET. Er mag formeel dan wel geen Kerk van Cruyff bestaan, hij leeft wel voort in de Cruyff Foundation, in Cruyff Institutes, Cruyff Courts, *academy’s*, colleges en *coaching portals* over de hele wereld.

Een tijdlang vroeg ik me af of het wel zin had om een vervolg te schrijven op mijn boek *Briljant Oranje* over het Nederlandse voetbal en de Nederlandse cultuur, omdat er sinds 2000 zoveel is veranderd.² Het tijdperk waarin Nederland bijna als vanzelf een belangrijk deel van de beste en interessantste spelers ter wereld voortbracht is voorbij, en ik kan me niet echt herinneren dat er sindsdien

¹ Tom Hamilton, espn.com/soccer/story/_/id/37615433/how-shaped-ajax-barcelona-world-soccer.

² Ik schreef het ter gelegenheid van het EK dat in dat jaar in België en Nederland werd gehouden.

nog van Oranje werd verwacht dat het op een belangrijk toernooi de meest stijlvolle en onderscheidende ploeg zou zijn. In de jaren nul werd het Nederlands elftal nogal doorsnee en het clubvoetbal ging er zelfs nog verder op achteruit. In het verleden overschaduwden andere landen met andere voetbalstijlen Nederland vaak. In de late jaren nul vond er nog iets fundamenteelers plaats: Nederland gleed weg achter landen die varianten van het Nederlandse voetbal beter speelden dan Oranje zelf. De WK-finale van 2010 leidde waarschijnlijk de ommekeer in.

Bert van Marwijks nadrukkelijk niet-cruijffiaanse elftal streed op het scherp van de snede in de belangrijkste wedstrijd van het toernooi, maar werd overklast door de ploeg van Cruijffs tweede vaderland, Spanje. Nederland leed ernstige reputatieschade door er op de betreffende avond in Johannesburg snoeihard in te gaan. De wedstrijd ging desondanks verloren en Oranje moest de vernedering slikken dat Cruijff geen goed woord voor het spel overhad. Sindsdien is er nooit iets aan het patroon veranderd, ondanks incidentele hoogtepunten.¹ Johans lessen over technisch, geraffineerd, ruimtelijk voetbal werden ook ver buiten de oorspronkelijke bolwerken, Nederland en Spanje, in praktijk gebracht. Iedereen in het wereldvoetbal nam het Goede Nieuws over druk zetten, spelen vanuit de verdediging en het middenveld domineren ter harte. En het romantische afwijkende geloof dat ooit alleen door een klein aantal buitenstaanders werd beleden werd een universele praktijk – die soms ook afstompend werkte.

Terwijl Cruijff zich instinctmatig tegen de gevestigde orde verzetten en vaak de discussie aanging met trainers en voorzitters, konden de nieuwe cruijffianen het goed vinden met ‘de pakken’, en de geloofsovertuiging, het credo, werd een werktuig van degenen die naar macht streefden. En opnieuw zijn de overeenkomsten met het

1 Nederland verslaat Spanje in 2014 met 5-1; Ajax in 2019.

christendom nauwelijks te missen. Ook het christendom ontwikkelde zich in een hoog tempo, verliet zijn geboortegrond en verspreidde zich over de destijds bekende wereld. Wat begon als een kleine pacifistische, anti-establishment- en anti-Romeinse Joodse sekte werd al snel het tegenovergestelde: de anti-Joodse religie van krijgsheren en Romeinse macht.

In de jaren nul, als er weer eens een nieuwe editie van *Briljant Oranje* in een nieuwe taal verscheen, vroegen uitgevers me vaak om een nieuw hoofdstuk te schrijven, en ik voldeed graag aan dat verzoek. Na 2010 stopte ik daarmee en besloot ik dat als ik ooit nog een vervolg zou schrijven, het verhaal van het Nederlandse voetbal zich zou moeten concentreren op andere landen dan Nederland.

Eerst dacht ik aan een aanpak per land; een hoofdstuk over elk land waar het credo had gezegevierd of nadrukkelijk ingang had gevonden: Engeland, Italië, Spanje, Duitsland, België enzovoort. Details en hoofdrolspelers zouden verschillen, maar in wezen zou elk hoofdstuk het klassieke model van de innovatietheorie van de Amerikaanse socioloog Everett Rogers illustreren. Elk land zou zijn innovators, zijn *early adopters* en *late adopters* hebben, en ten slotte zou de innovatie breed worden geaccepteerd.

Het proces waarin ‘bekering’ gewoonlijk plaatsvindt is dat waarbij een speler of trainer die geïnspireerd, beïnvloed of onderwezen is door Cruijff (een Arrigo Sacchi of bijvoorbeeld mensen als Wenger, Guardiola, Bosz of Tribulietx¹) de leiding krijgt over een club of nationaal elftal, Cruijffs ideeën implementeert en daarna goed presteert. De omschakeling van het oude voetbal naar dit

¹ Ramon Tribulietx is een Catalaanse coach die nooit met Cruijff heeft gewerkt maar in Barcelona is opgegroeid, het Dream Team adoorde, Cruijffs methoden bestudeerde en diens ideeën toepaste om de semiprofs van Auckland City in Nieuw-Zeeland tussen 2011 en 2017 naar een verbazingwekkende reeks van zeven achtereenvolgende titels in de Oceanische Champions League te leiden, en in 2014 werd hij derde in de wereldbeker voor clubs.

nieuwe model werkt gewoonlijk goed omdat volgens Arthur van den Boogaards gedenkwaardige citaat Cruijff ‘het metafysische probleem van voetbal heeft opgelost’. Als je op deze manier spelers inzet die de juiste opleiding en voldoende niveau hebben, kan het vermoedelijk niet snel echt fout gaan. Problemen kunnen zich aandienen als je ongeschikte spelers gebruikt of op clubs stuit die dezelfde speelwijze hanteren. In het laatste geval staat of valt het resultaat met details en smalle marges, wat we in het topvoetbal vaak ook zien. Zo’n boek zou twee wezenlijke problemen hebben. Elk hoofdstuk zou in feite hetzelfde, uiteindelijk slaapverwekkende verhaal vertellen. En we weten inmiddels hoe het bekeringsproces in de belangrijkste landen, Spanje en Duitsland, is verlopen.¹

Dankzij de uitglijders van de computer die ik eerder noemde diende zich als vanzelf een ander idee aan. Waarom zou je het verhaal van de verspreiding van het cruijffdom niet combineren met het verhaal van de verspreiding van het christendom? Dat onderwerp houdt me mede al zo lang bezig door het werk van de grote godsdiensthistoricus Geza Vermes (meer over hem in hoofdstuk zes), die ik nog heb gekend en die op zijn eigen, academische vakgebied zelf een soort Cruijff was. Hij was origineel, invloedrijk en veranderde de kijk die de mensen op het onderwerp hadden, en zo werd hij ’s werelds belangrijkste deskundige op het gebied van de Dode Zeerollen, waarna hij geïnteresseerd raakte in de historische Jezus en uiteindelijk meer wist over hem en de tijd waarin hij leefde dan wie ook sinds de eerste eeuw. Te beginnen met *Jesus the Jew* (1973) schreef Geza zo’n veertien boeken (we zullen dat getal nog vaker tegenkomen), die veel van wat we dachten te weten over zijn onderwerp op z’n kop zette. Een gelukkig toeval wilde dat hij

1 Onder anderen Simon Kuper en Jonathan Wilson hebben tot in bewonderenswaardig detail verteld hoe het cruijffdom Barcelona en Spanje heeft veroverd. Raphael Honigstein heeft in *Das Reboot* laten zien hoe het Duitse voetbal zichzelf opnieuw uitvond en hoe het Duitse elftal in 2014 het WK won.

ook van voetbal hield, en eind jaren negentig stimuleerden hij en zijn vrouw Margaret me om te gaan schrijven aan wat later *Briljant Oranje* werd. Helaas stierf Geza in 2013, dus kon ik nooit met hem over mijn Cruijff-Christusidee praten, maar ik vermoed dat hij er met plezier een slinger aan had willen geven.

En zo komen we bij de opzet van dit boek. Een aantal elementen van mijn land-voor-landaanpak heeft het overleefd, maar wel in een gewijzigde vorm. Het combineren van voetbal met andere onderwerpen mag misschien raar lijken, maar zoals de taoïsten zeggen: alle dingen zijn met alle andere dingen verbonden. En misschien geldt dat ook voor de tijd. William Faulkner schreef: 'Het verleden is nooit dood. Het is niet eens verleden.' Waarom dan geen parallellen trekken tussen de evolutie van het moderne cruijffdom en het eeuwenoude christendom? Met andere woorden, dit is geen conventioneel voetbalboek (daar wemelt het al van). En het is nog minder een boek over theologie (daar is al evenmin gebrek aan). Het is, zoals Arsène Wenger zou zeggen, 'voetbal *plus*!'. En omdat we leven in een tijdperk waarin onze spanningsboog steeds korter wordt, houd ik het relatief kort en eclectisch. De cruijffianen die ik heb gekozen staan voor alle andere cruijffianen, en mijn obsessies spreken voor zich: het verspreiden van ideeën, veranderingsprocessen, het uitoefenen van macht. De titel van het hoofdstuk over kunstenaars met dezelfde naam,¹ 'Het dubbelleven van Maarten de Vos', is een dankbaar knikje naar een vagere invloed die moeilijk te definiëren is. Krzysztof Kieślowski's geweldige en geheimzinnige film *La Double Vie de Véronique* gaat over identieke vrouwen die als door een toeval parallelle levens leiden in verschillende landen.²

1 De een was een zestiende-eeuwse katholiek, de ander een journalist en filmmaker uit het eind van de twintigste eeuw die het opkomende cruijffdom mede vormgaf.

2 Zijn *Trois Couleurs: Rouge* onderzoekt al evenzeer mysterieuze onderlinge verbanden. En dat doen, elk op hun eigen wijze, ook de films van Nicolas Roeg en Eric Rohmer.

Mijn verhalen gaan over mensen die niet identiek aan elkaar zijn en gewoonlijk uit dezelfde landen komen, maar die door de tijd heen verbonden zijn door serendipiteit, door het gelukkige toeval dat je waardevolle dingen ontdekt.

Dit boek begint met een hoofdstuk over vaders, zonen en de bij tijd en wijle tragische onderlinge verhouding die ons kan helpen om zowel de Bijbel als het leven van Johan Cruijff te duiden. Na het deel over de dubbellevens onderzoek ik de mogelijkheid dat Pep Guardiola, die opgroeide in een Catalaans dorp met de naam Santpedor, 'Sint-Petrus', eigenlijk meer een Sint-Paulus is (de verschillen tussen die twee waren aanzienlijk). In 'Drie Drie-eenheden' schakel ik heen en weer tussen het Milaan van de vierde en twintigste eeuw, wijs ik op de manieren waarop twee geloofsovertuigingen verstrengeld raakten met de honger naar politieke macht, en ontdek ik relaties tussen (onder meer) Ruud Gullit, Silvio Berlusconi en de heilige Ambrosius van Milaan. Vervolgens merk ik dat ik me verrassend genoeg aangetrokken voel tot de favoriete (maar vervagende) slechterik van de cruijffiaanse verbeelding, José Mourinho, en duik ik in de details van een ongebruikelijk wrede middeleeuwse godsdienstoorlog. Daarna gaat de reis naar Denemarken voor een interview met het moderne voorbeeld van een door een niet-brute Vikingkoning ontwikkelde strategie. In 'De joodse calvinist' onderzoek ik iets van de religieuze uitstraling op de achtergrond van Johan Cruijffs leven, terwijl ik in 'De missie naar China' een omweg maak naar China in het gezelschap van Arie Haan en zijn zestiende-eeuwse voorganger, een jezuïtische priester. Ergens op mijn reis vraag ik me af of mijn computers het verkeerd hebben en Johan toch echt meer een Jezus was dan een Christus. Tot slot keer ik terug naar Pep Guardiola in tijden van crisis en ontmoet ik een aantal dode Marsbewoners.

Hopelijk is het allemaal volkomen logisch.

I

De zoon en de vader

De zoon

Dit hele idee is toch absurd? Hoe kun je in hemelsnaam denken dat je Cruijff en Christus – twee figuren tussen wie er een kloof van heb ik jou daar gaapt wat betreft tijd, cultuur, geschiedenis en betekenis – met elkaar kunt verbinden? Afgezien van Cruijffs mysterieuze bewering ‘in zekere zin ben ik waarschijnlijk onsterfelijk’, moeten we denk ik een beetje vrij associëren. In een later hoofdstuk roer ik nog een aspect aan van christelijke overtuigingen over God en Christus als de Vader en de Zoon. Maar laten we eerst stilstaan bij iets wat tot de kern van Johan Cruijff behoort: zijn ervaringen als zoon en vader. Waar kan dat ons brengen?

In de evangeliën wordt met verschillende namen naar Jezus verwezen: profeet, Heer, Messias, Zoon van God, enzovoort. Hij noemt zichzelf ‘Mensenzoon’. Dat woord duikt meer dan tachtig keer op, en twee overtuigingen waren lange tijd voor christenen belangrijk: Jezus moet hebben gewezen op de menselijke kant van zijn tweeledige wezen als mens en god, en hij zinspeelde zonder twijfel op zijn status als de Messias wiens komst in delen van het Oude Testament werd voorspeld.

In de jaren zestig uitte de grote Dode-Zeerollenkenner en Newcastle United-fan Geza Vermes echter serieuze twijfels over dit alles. Christenen hadden hun overtuigingen gebaseerd op Griekse versies van oudere teksten. Maar Jezus sprak geen Grieks; hij sprak

Aramees. Vermes ging terug naar wat we over deze taal konden leren en concludeerde dat Jezus zichzelf simpelweg een ‘gewone man’ of ‘ik’ noemde. Tegenwoordig worden er lijvige theologische en andere wetenschappelijke boekwerken geschreven over de ‘Mensenzoonkwestie’.

De naam van Johan Cruijffs vader is eveneens het vermelden waard. Vader werd Hermanus gedoopt, maar men kende hem als Manus. En ook al gebruikte Johan die naam nooit (hij gaf de voorkeur aan ‘je’), hijzelf was, onmiskenbaar en ondubbelzinnig, de Zoon van Manus. En hoe zouden we het best kunnen verwijzen naar zijn zoon toen die bij Manchester United voetbalde? Jordi draagt de naam van de beschermheilige van Catalonië, maar het is wel zo respectvol om hem De Zoon van de Zoon van Manus van Man U te noemen.

In de Bijbel wemelt het van de verhalen over vaders en zonen die allemaal op hun eigen wijze diepzinnig, ontroerend, gruwelijk en verheffend zijn. De onderwerpen gehoorzaamheid, onderricht, liefde, gezag en erfopvolging overheersen. Met name gehoorzaamheid en opvolging, en in de laatste decennia paste dit patroon steeds beter bij Cruijff en zijn afkomst als voetballer.

Emotioneel gezien was de centrale gebeurtenis van Johans leven de plotselinge dood van zijn vader door een hartaanval toen Johan nog maar twaalf was. Als rouwende tiener en ook nog als jongeman ging hij intense en soms turbulente bindingen aan met verschillende trainers, zijn schoonvader en zijn stiefvader Henk Angel, wiens achternaam Bijbels aandoet. Later werd hij vader van drie kinderen: dochters Chantal en Susila en zoon Jordi. Later werd hij ook, als bezielende coach en goeroe, een vaderfiguur voor ten minste drie generaties grote spelers uit vele landen. Sommige van hen groeiden op hun beurt ook weer uit tot inspirerende vaderfiguren en trainers, en zij zullen degenen die na hen komen ongetwijfeld op een vergelijkbare wijze vormen. Het hele proces roept herinneringen op aan de passage in het Bijbelboek Genesis waarin

God Abraham vertelt dat hij veel nakomelingen zal krijgen die grote naties zullen opbouwen, en een aantal van hen zal zelfs koning worden. Cruijffs invloed neemt steeds meer toe.

Johans belangstelling voor getallen houdt hier misschien verband mee. Zijn postume autobiografie *Mijn verhaal* (2016) onthult zijn interesse in numerologie, die hij toeschrijft aan het feit dat hij moest hoofdrekenen om de klanten in zijn vaders winkel wisselgeld terug te kunnen geven. Deze affiniteit inspireerde hem later om na te denken over getallen in het voetbal en uit te vogelen hoe hij uit tegenstand voordeel kon halen en 'beter met ruimte om kon gaan'. Het getal waarmee Cruijff voor altijd in verband wordt gebracht is natuurlijk 14, zijn shirtnummer. In de jaren zeventig zag je, met uitzondering van internationale toernooien, maar zelden dat basisspelers afweken van de traditionele nummers 1 tot en met 11; zijn 14 trok dus veel aandacht.

Het begon allemaal, ogenschijnlijk per ongeluk, in oktober 1970 in de kleedkamer van het Amsterdamse Olympisch Stadion. Johan stond een aantal weken aan de kant vanwege een blessure en in zijn afwezigheid droeg Gerrie Mühren zijn gebruikelijke shirtnummer, 9. Toen Ajax zich voorbereidde op een wedstrijd tegen psv, wilde Mühren hem zijn shirt teruggeven. Cruijff zei zoiets als 'Maak je niet druk, jongen, ik pak er hier wel een uit.' Hij deed een greep in een bak met reserveshirts en trok er een uit met rugnummer 14. Hij trok het aan, liep het veld op en speelde vervolgens fantastisch in de met 1-0 gewonnen pot. Helaas waren er geen camera's bij, maar mocht Hollywood ooit een Cruijff-biopic willen maken, dan zal dit ongetwijfeld een sleutelscène worden, het equivalent van de scène uit *Excalibur* waarin de toekomstige koning Arthur zijn magische zwaard van het lot uit de steen trekt. Het zal het moment in de film zijn waarop Jopie-de-jongen Jopie-de-man (of misschien méér dan een man) Cruijff wordt.

Het christendom had ongeveer een eeuw nodig om het kruis te ontwikkelen als symbool van het geloof (de eerste volgelingen

van Jezus gebruikten beeltenissen van vissen). Maar het cruijffdom nam het getal 14 bijna onmiddellijk over.¹ Binnen twee jaar was het rugnummer zo sterk verbonden met Johan dat Nico Scheepmaker, de columnist die het zo mooi bondig kon verwoorden, er de spot mee kon drijven in een hoofdstuk in zijn biografie *Cruijff, Hendrik Johannes, fenomeen*, waarin hij veertien zogenaamde ‘toevalligheden’ op een rij zette. Deze omvatten: het getal 14 dat terugkeert in Johans paspoortnummer, kentekenplaat en adres; de alfabetische positie van de letters J en C die samen uitkomen op 14, en zijn vrouw Danny, die tegen een krant gezegd zou hebben dat ze veertien kinderen wilde. De eerste bioscoopdocumentaire over Johan, uit 1973, werd simpelweg *Nummer 14* genoemd. Op het WK van 1974 droegen alle leden van het Nederlands elftal, behalve Johan, rugnummers in de alfabetische volgorde van hun namen. Aangezien er geen andere spelers waren wier namen met een A, B of C begonnen, had Cruijff nummer 1 kunnen zijn, wat wel zou zijn opgevalen. En misschien wilde hij per se nummer 14 omdat een sonnet uit veertien regels bestaat.

Naarmate de jaren verstreken, dreef Cruijffs nummer 14 steeds verder weg van zijn oorspronkelijke functie – hem op het veld herkennen – en werd het juist een symbool van zijn identiteit, zijn marketing en het merk dat hij was. Het werd een logo. In den beginne (of althans vlak erna) was er, om het zo maar te zeggen, het logo, en het logo was Cruijff. Hij droeg 14 bij Ajax, en hij droeg het ook altijd bij zijn clubs in de Verenigde Staten. Hij droeg het weer toen hij begin jaren tachtig naar Ajax terugkeerde.

¹ Misschien met uitzondering van Michael Jordans nummer 23 (geleend door LeBron James, David Beckham, Marco Materazzi, Jamie Garragher, Sol Campbell, Rafael van der Vaart en anderen) wordt geen enkel ander nummer in de sport zo universeel herkend en geïdentificeerd met iemand. Filmmaker Paul Tickell vertelt me over nummer 23: ‘Binnen het occultisme is 23 het ware satanische getal. 666 is iets voor amateurs die geen sjoerge hebben van de duistere numerologie ervan.’